

DOI: 10.53120 czst2024.137-154

„Częstochowskie
Studia Teologiczne”
51 (2024), s. 137-154
ISSN: 0137-4087

Ks. Mariusz Woźniak

Instytut Wyższych Studiów Teologicznych – Częstochowa

mariuszwozniak@onet.pl

ORCID: 0009-0003-5005-1914

Article submitted: 21.08.2024; accepted: 10.11.2024.

„Usprawiedliwienie” jako realizacja rzeczywistości Nowego Przymierza w nauczaniu św. Pawła Apostoła

„Justification” as the substantiation of the reality of the New Covenant in the teaching of St. Paul the Apostle

Abstract: The saving relationship between God and man is referred to in the Bible as the „Covenant”. It is within its framework that God bestows saving gifts on His contractors. However, the Old Testament Covenant, called „Old” by the Apostle Paul, does not create a real community because it was constantly transgressed. Only the saving work of Christ changes the situation, and true communion with God becomes possible. It was Christ who accomplished the true and effective „justification”. He laid an expiatory sacrifice for all, which freed man from sin. The saving work of Jesus is our „justification”, that is, our liberation from sin and from the Old Testament Law. It also implies, incorporation into the Divine Sonship, which is a completely new type of relationship between God and believers. Justification is possible only through faith in the saving work of Jesus.

Keywords: justification, Covenant, New Covenant, redemption

Abstrakt: Zbawczą relację Boga z człowiekiem Biblia określa terminem „Przymierze”. To w jego ramach Bóg obdarza zbawczymi darami swoich kontrahentów. Przymierze starotestamentalne, nazwane przez Pawła Apostoła „Starym”,

nie tworzy jednak realnej wspólnoty, gdyż nieustannie było łamane. Dopiero dzieło zbawcze Chrystusa zmienia sytuację i możliwa staje się prawdziwa wspólnota z Bogiem. To Chrystus dokonał skutecznego „usprawiedliwienia”. Złożył On za wszystkich ekspiacyjną ofiarę, która uwolniła człowieka od grzechu. Zbawcze dzieło Jezusa jest naszym „usprawiedliwieniem”, czyli wyzwoleniem od grzechu i spod Prawa. Jest ono także włączeniem w Boże synostwo, co jest zupełnie nowego rodzaju relacją między Bogiem a wierzącymi. Usprawiedliwienie jest możliwe wyłącznie przez wiarę w zbawcze dzieło Jezusa.

Słowa kluczowe: usprawiedliwienie, Przymierze, Nowe Przymierze, odkupienie

Naczelną ideą biblijną, która spina księgi Starego i Nowego Testamentu jest Przymierze zaoferowane Izraelowi/człowiekowi przez Boga. Bóg z własnej inicjatywy wchodzi w relację z Noem (jego potomkami i całym stworzeniem), z Abrahamem (i jego potomstwem) i Izraelem (jako narodem wybranym na mocy Przymierza). Ta Boża inicjatywa jest czymś wyjątkowym w biblijnym Objawieniu. To nie człowiek ani cały naród proponuje Bogu układ, ale sam Bóg chce objąć swoim zbawczym działaniem ludzkiego kontrahenta Przymierza.

Wprowadzenie

Paweł Apostoł jako świetnie wykształcony faryzeusz, a zarazem niezwykle gorliwy wyznawca judaizmu, doskonale zdaje sobie sprawę, iż Boże zbawienie należy rozumieć w kontekście biblijnej idei Przymierza. To właśnie Przymierze Boga z narodem wybranym stanowiło niewyczerpane źródło łask, miłosierdzia i błogosławieństwa. Ta zaś Boża inicjatywa w sposób najpełniejszy realizuje się w osobie Jezusa Chrystusa, który zainaugurował Nowe Przymierze. Dlatego głosi on Ewangelię o Jezusie Chrystusie ukrzyżowanym korzystając z bogactwa idei Przymierza. Dla Pawła bowiem idea prawdziwej wspólnoty między Bogiem a człowiekiem, która realizuje się poprzez zawarte Przymierze, najpełniej spełnia się poprzez usprawiedliwienie z wiary w zbawcze dzieło Chrystusa. To zaś skutkuje końcem obowiązywania przepisów wynikających z Prawa Mojżeszowego, zwłaszcza obrzezanie¹. A zatem Stare Przymierze, oparte na Prawie, które jednak przynosi śmierć, przestaje obowiązywać, a rozpoczyna się czas nowej ekonomii zbawczej, nazywanej Nowym Przymierzem.

W niniejszym artykule przeanalizujemy więc naukę św. Pawła o „usprawiedliwieniu”, jako istocie Przymierza Chrystusowego.

¹ Por. T. Dąbek, *Ewangelia Pawłowa*, „Verbum Vitae” 13 (2008), s. 149.

1. Przymierze w nauczaniu św. Pawła

Temat Nowego Przymierza stanowi istotną część Pawłowego orędzia zawartego w nauce o usprawiedliwieniu, która została przedstawiona najpełniej w Liście do Rzymian i Liście do Galatów², choć także temat ten znajdujemy w innych listach. Paweł Apostoł podejmuje w nich próbę przezwyciężenia fałszywego rozumienia idei Przymierza z Bogiem. Czyni to w dwojaki sposób: po pierwsze – odwołuje się do przymierza z Abrahamem, akcentując ideę łaskawej obietnicy (por. Ga 3,16-17; Ef 2,12), po drugie – ukazuje pełną rzeczywistość Nowego Przymierza w Chrystusie, w oparciu np. o antytezę „litera-Duch”, według której „litera zabija, a Duch ożywia”. Nawiązuje tym samym do proroctwa Jeremiasza o Nowym Przymierzu (Jr 31,31-34) i do Ezechiela (Ez 11,19)³. By w pełni ukazać Nowe Przymierze w Chrystusie, Paweł w sposób naturalny musi odnieść się do Starego Przymierza, stąd w jego listach zawarta jest ocena starotestamentalnego układu Boga z Izraelem. Trzeba jednak zaznaczyć, iż stosunek Pawła do Starego Przymierza jest niejednoznaczny. Z jednej strony zauważa jego zupełną nieskuteczność i przemijalność, z drugiej zaś potwierdza nieustaną jego aktualność. Paweł nadaje słowu רבית (*berit*) różnorodne bogate treści, ale w żadnym swoim liście nie mówi, że dawne przymierza zostały unieważnione. Przeciwnie, zarówno o przymierzu obrzezania (z Abrahamem), jak i o przymierzu synajskim (z Izraelem) mówi w czasie teraźniejszym: „są to Izraelici, do których należą przybrane synostwo i chwała, przymierza i nadanie Prawa, pełnienie służby Bożej i obietnice” – Rz 9,4. Czyli Przymierze związane z Bożą obietnicą trwa razem z nią. Obietnica ta nie została odwołana przez wypełnienie w Jezusie Chrystusie: „dary łaski i wezwanie Boże są bowiem nieodwołalne” – Rz 11,29. A zatem skoro Bóg nie odwołał obietnic związanych ze Starym Przymierzem, to zachowuje ono swoją aktualność obok Nowego Przymierza⁴. Dla Apostoła bowiem διαθηκή ma charakter rozporządzenia, które nie traci na swej ważności, gdyż Prawo nie unieważnia raz danych obietnic (Ga 3,15-18). Nie przeszkadza to zupełnie Pawłowi, aby przeciwstawić sobie „dwa przymierza”, jedno zawarte pod górą Synaj i wyobrażone przez Hagar (jako obecne Jeruzalem) i drugie, wyobrażone przez Sarę (niebieskie Jeruzalem) – Ga 4,21-26⁵. Natomiast w Liście do Efezjan (2,12) Paweł nie przeciwstawia już obu przymierzy, a łączy je mówiąc o przymierzach obietnicy – w tym przypadku może ów termin obejmować wszystkie przymierza – z Noem, Abrahamem, Mojżeszem, Dawidem, a nawet Nowe Przymierze.

² Por. A. Jasiński, *Apostolska służba Ewangelii (Drugi List św. Pawła do Koryntian)*, [w]: *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych. t.9. Dzieje Apostolskie, Listy św. Pawła*, Warszawa 1997, s. 242.

³ Por. J. K. Nagórny, *Teologiczna interpretacja moralności Nowego Przymierza*, Lublin 1989, s. 139.

⁴ Por. H. Muszyński, *Trwałość pierwszego Przymierza*, „Ateneum Kapłańskie” 114 (1990) z. 2, s. 176.

⁵ Por. A. Paciorek, *Paweł Apostoł – Pisma. Cz. I*, Tarnów 1995, s. 150-151.

Wszystkie one zawierały przecież obietnice. Według Pawła obietnice potomka dane Abrahamowi (por. Rdz 12,7; 13,15; 15,8; 17,7; 22,18) znajdują swoje wypełnienie w Jezusie Chrystusie (Ga 3,16-17)⁶.

Ocena Starego Przymierza staje się dla Pawła jedynie tłem dla prezentacji rzeczywistości Nowego Przymierza – Przymierza Chrystusowego, dzięki któremu mamy usprawiedliwienie. Skoro Stare Przymierze nie było w stanie usprawiedliwić, a tym samym utrwalić prawdziwą wspólnotę z Bogiem, to dla Pawła istotne jest utożsamienie Nowego Przymierza właśnie z usprawiedliwieniem przez wiarę, a dzieje się to dzięki działaniu Ducha Świętego. To On przemienia człowieka. Paweł identyfikuje usprawiedliwienie ze zgładzeniem grzechów, czyli istnieje możliwość autentycznej wspólnoty z Bogiem, którą należy traktować jako wspólnotę zbawienia. A zbawienie to efekt Bożej łaski, czyli interwencja samego Boga, Jego działanie i zasługa, a nie naszych uczynków. Warto się przyrzec temu dowodzeniu.

2. Geneza i kontekst Pawłowej nauki o usprawiedliwieniu

Nauka Pawła Apostoła o usprawiedliwieniu przez wiarę w Jezusa Chrystusa została sprowokowana przez jego przeciwników, określanych mianem „judyzujących”. Uważali oni, iż aby wejść w rzeczywistość Nowego Przymierza konieczne jest przyjęcie obrzezania i zachowywanie Prawa żydowskiego, co mogło sugerować, iż odkupieńcza śmierć Jezusa jest niewystarczająca do osiągnięcia zbawienia⁷. Ich argumentacja jest bardzo jasna – skoro Bóg zaproponował Izraelowi zbawienie poprzez wejście z nim w Przymierze, to nie można owego Przymierza, a zarazem Prawa odrzucić, tym bardziej, że obrzezanie było znakiem wejścia w tę zbawczą relację. Niewyobrażalne więc było dla nich wejście w Przymierze inaczej, niż poprzez znak obrzezania. Paweł jednak uważa, iż powrót do prawdziwej jedności z Bogiem, która realizuje się w Nowym Przymierzu jest możliwa tylko poprzez śmierć Chrystusa, zaś członkowie Nowego ludu Bożego mają w niej udział jedynie dzięki wierze. Dlatego ani obrzezanie, ani Prawo nie są skutecznym sposobem odnowienia wspólnoty z Bogiem – tylko Chrystusowe usprawiedliwienie, które wprowadza nowy typ relacji między Bogiem a człowiekiem⁸.

Według św. Pawła Pierwsze Przymierze, choć było darem zbawczym (udzielało przecież zbawczych darów), nie dawało jednak gwarancji zbawienia. Izra-

⁶ Por. H. Muszyński, *Trwałość pierwszego Przymierza*, s. 174-175.

⁷ Por. M. Woźniak, *Geneza krytyki Starego Przymierza w Liście do Hebrajczyków*, Częstochowa 2024, s. 271.

⁸ Por. W. Rakocy, *W obronie prawdy Ewangelii (List do Galatów)*, [w:] *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych. t.9. Dzieje Apostolskie, Listy św. Pawła*, Warszawa 1997, s. 264.

elicy byli bowiem prowadzeni przez instytucje niedoskonałe, pozbawione mocy zbawczej, nie mieli dostępu do przedmiotu obietnicy. Ale kiedy przysłała pełnia czasów, Bóg posłał swego Syna na świat. On wyzwolił Żydów z niewoli Prawa i wszystkim ofiarował przybrane synostwo/dzięciństwo Boże. Jest ono darem Boga, upodabnia człowieka do Chrystusa mocą mieszkającego w nim Ducha (por. Ga 4,1-7). Nastanie tej nowej ekonomii zbawczej zapowiadał już Stary Testament. Miała ona nie tylko zastąpić dotychczasową ekonomię (starotestamentalną), ale przede wszystkim miała zapewnić ludziom dostąpienie obietnicy (Ga 4,21-31). Użyta przez Pawła alegoria postaci dwóch matek synów Abrahama, a zarazem antyteza: niewolnica Hagar – wolna Sara, są wystarczającą ilustracją wspomnianych ekonomii zbawczych. Według niego Hagar reprezentuje Stare Przymierze, ogłoszone na Synaju, Sara natomiast wyobraża Nowe Przymierze, czyli Jeruzalem niebieskie, którym jest Kościół jako wspólnota zbawienia⁹.

Paweł w obliczu działania judaizujących, którzy nie tylko zachęcali do przestrzegania Prawa Mojżeszowego, ale być może przekonywali, iż zachowywanie Prawa jest koniecznym warunkiem usprawiedliwienia (por. Ga 2,16; 3,2.11; 5,2n.16n), prezentuje swoje stanowisko. Znajdujemy je przede wszystkim we wspomnianych już listach: do Galatów i do Rzymian. Ten kontekst historyczny wyjaśnia użytą argumentację i poruszane tematy, bezpośrednio związane z Przymierzem: obietnica, dziedzictwo Abrahama, błogosławieństwo, Prawo¹⁰.

Paweł formułując naukę o Nowym Przymierzu stwierdza: „człowiek osiąga usprawiedliwienie nie przez wypełnianie Prawa za pomocą uczynków” (Ga, 2,16). Najprawdopodobniej ci, co głosili konieczność zachowywania Prawa Mojżeszowego nie chcieli odrzucić Ewangelii głoszonej przez Pawła, a jedynie chcieli uchronić chrześcijan przed oskarżeniami, że wykraczają przeciw Prawu, jednak głoszenie tej konieczności podważa skuteczność odkupieńczej śmierci Chrystusa¹¹. Dlatego Apostoł dodaje: „lecz jedynie przez wiarę w Jezusa Chrystusa” (Ga 2,16). Tak więc usprawiedliwienie osiąga się przez wiarę w Chrystusa niezależnie od nakazów Prawa, stąd Paweł potwierdza w następnym zdaniu: „my właśnie uwierzyliśmy w Chrystusa Jezusa, by osiągnąć usprawiedliwienie dzięki wierze w Chrystusa, a nie dzięki uczynom wymaganym przez Prawo” (Ga 2,16)¹². Dlatego chcemy przyrzeć się nauce o usprawiedliwieniu, które jest najistotniejszym elementem Nowego Przymierza. Dla Pawła bowiem jest jasne, iż nikt nie osiąga usprawiedliwienia za pomocą Prawa, a jedynie dzięki wierze w Jezusa Chrystusa. Skoro tak, to pogan z grzesznego stanu nie wyzwoli starote-

⁹ Por. A. Paciorek, *Paweł Apostoł – Pisma. Cz. I*, s. 150-151.

¹⁰ Por. S. Mendala, *Ewangelia św. Pawła*, w: *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych, t. 9, Dzieje Apostolskie, Listy św. Pawła*, Warszawa 1997, s. 101.

¹¹ Por. W. Rakocy, *W obronie prawdy Ewangelii*, s. 275.

¹² Por. T. Jelonek, *Św. Paweł i jego listy*, Kraków 1992, s. 49.

stamentalne Prawo, do którego zachęcają judaizujący, tylko Jezus. Stąd przejmującą jest wołanie Pawła, który stwierdza: „jeżeli zaś usprawiedliwienie dokonuje się przez Prawo, to Chrystus umarł na darmo” (Ga 2,21)¹³.

3. Pawłowe rozumienie „usprawiedliwienia”

Interesujące jest zatem, co Paweł rozumie pod terminem „usprawiedliwienie” i jak postrzega rzeczywistość Nowego Przymierza w konfrontacji z postawą wspomnianych judaizujących.

3.1. „Usprawiedliwienie” czyli uwolnienie z niewoli grzechu i Prawa

Usprawiedliwienie według Pawła jest przede wszystkim dziełem Jezusa Chrystusa, który poprzez śmierć dokonał pojednania z Bogiem¹⁴, urzeczywistniając wspólnotę z Nim w Nowym Przymierzu. Dzieło to Apostoł często nazywa zbawieniem. Posługuje się podobnymi terminami jak Łukasz, używa bowiem rzeczowników σωτηρ, σωτηρια i σωτηριον – 21 razy, oraz czasownika σωζειν – 29 razy. Terminami tymi Paweł wyraża ideę ocalenia – grzech jest bowiem niebezpieczeństwem, które zagraża człowiekowi i naraża go na gniew Boga (tym samym zrywa więź z Bogiem). W Liście do Rzymian wyraźnie stwierdza, iż człowiek sam nie jest w stanie o własnych siłach wyzwolić się z tej sytuacji, ani nie może uniknąć jej zgubnych skutków: „Bracia, z całego serca pragnę ich zbawienia ... albowiem nie chcąc uznać, że usprawiedliwienie pochodzi od Boga, i uporczywie trzymając się własnej drogi usprawiedliwienia, nie poddali się usprawiedliwieniu pochodzącemu od Boga” (Rz 10,1.3). Środkiem zapewniającym ocalenie (σωτηρια– zbawienie) jest wiara w Ewangelię (Rz 1,16; 1Kor 15,2; Ef 1,13), którą jest dobra nowina o krzyżu Chrystusa: „Nauka bowiem krzyża głupstwem jest dla tych, co idą na zatracenie, mocą Bożą zaś dla nas, którzy dostępujemy zbawienia” (1Kor 1,18). Dlatego Jezusowi przysługuje tytuł Zbawca – Σωτηρ (por. 1Tm 1,15; 2,3; 4,10; 2Tm 1,10; Tt 1,3; 2,10.13; 3,4.5)¹⁵. Chodzi więc o tego, który ocala przed groźnym niebezpieczeństwem lub wydobywa z sytuacji niebezpiecznej (terminem tym określano także bogów greckich, jak np. Zeusa, albo przywódców wojskowych – np. Ptolomeusza). Samo zaś zbawienie jest dla św. Pawła wybawieniem z niezwykle trudnej sytuacji, z której człowiek w nią uwikłany nie jest w stanie sam się oswobodzić. Takie rozumienie jest zbieżne z myślą Starego Testamentu, według którego Bóg-Zbawca ratuje Izrael i poszcze-

¹³ Por. A. Paciorek, *Paweł Apostoł – Pisma. Cz. I*, s. 160-161.

¹⁴ Por. E. J. Jezierska, *Chrystologia*, w: *Teologia Nowego Testamentu. Tom III. Listy Pawłowe, Kato-lickie i List do Hebrajczyków*, (red. M. Rosik) Wrocław 2008, s. 88.

¹⁵ W Flp 3,20 Jezus jako Zbawca (Σωτηρ) przebywa w niebie. Por. E. J. Jezierska, *Chrystologia*, s. 91.

gólnego Izraelitę z niebezpiecznej sytuacji, niezależnie od jej rodzaju. Terminem σωτηρια lub pochodnymi, Paweł określa nie tylko sam akt zbawienia, ale też jego skutki. Niekiedy Paweł określa zbawienie terminem „odkupienie” (formy czasownikowe: λυτρουσθαι, αγοραζειν): „wszyscy zgrzeszyli i pozbawieni są chwały Bożej, a dostępują usprawiedliwienia za darmo, z jego łaski, przez odkupienie (δια της απολυτρωσεως), które jest w Chrystusie Jezusie” – Rz 3,24. Wówczas grzech rozumiany jest jako trwanie w niewoli, a Chrystus jawi się jako Ten, który człowieka z niej wykupił lub sam jest Odkupieniem (por. 1Kor 1,30)¹⁶.

Skoro usprawiedliwienie dla Pawła jest zbawieniem, czyli wybawieniem z trudnej sytuacji, ale też odkupieniem, czyli wykupieniem z niewoli, to trzeba się przyjrzeć o jaką niewolę chodzi Apostołowi. Otóż bezsprzecznie chodzi mu o wyzwolenie z grzechów. Paweł używa w tym kontekście terminu λυτρωσις (odkupienie, uwolnienie przez zapłacenie okupu). W Liście do Tytusa pisze: „który [Jezus] wydał samego siebie za nas, aby odkupić nas od wszelkiej nieprawości (ινα λυτρωσηται ημας απο πασης ανομιας) i oczyścić sobie lud wybrany na własność, gorliwy w spełnianiu dobrych uczynków” (Tt 2,14), a do Efezjan: „w Nim [Chrystusie] mamy odkupienie przez Jego krew (εν ω εχομεν την απολυτρωσιν δια του αιματος αυτου) – odpuszczenie występków, według bogactwa Jego łaski” (Ef 1,7). Tak więc celem „wydania się” Jezusa jest odkupienie grzechów, a odkupienie to dokonuje się poprzez krew Jezusa. To ona jest zapłatą, okupem za wolność od nieprawości (grzechu, który niszczy więź z Bogiem)¹⁷. Podobną myśl mamy w 1Tm 2,6, gdzie Jezus jest ukazany jako Ten, który „wydał samego siebie na okup (αντιλυτρον) za wszystkich (υπερ παντων)”. Jest więc On pośrednikiem zbawienia, co wyraźnie jest zaznaczone w 1Tm 1,15 choć innymi terminami: „Jezus Chrystus przyszedł na świat, by zbawić grzeszników (χριστος ησους ηλθεν εις τον κοσμον αμαρτωλους σωσαι)”. A zatem wydał się zastępczo za innych¹⁸. Paweł używa także innych terminów z zakresu soteriologii: ρυεσθαι (uwalniać, wyrwać) i εξηγορασειν (wykupić). Pierwszy czasownik jest nawiązaniem do wydarzeń z historii Izraela, przede wszystkim do wyzwolenia z niewoli egipskiej, potem spod władzy sąsiadów: „dziękujcie Ojcu, który was uzdolnił do uczestnictwa w dziele świętych w światłości. On uwolnił (wyrwał) nas

¹⁶ Por. K. Romaniuk, *Soteriologia św. Pawła*, Warszawa 1983, s. 189-191.

¹⁷ Por. J. Pfammatter, *Epheserbrief*, w: *Epheserbrief, Kolosserbrief*, Würzburg 1987, s. 15; także: E.J. Jezierska, *Chrystologia*, s. 112.

¹⁸ Por. H. Langhammer, *1 List do Tymoteusza*, w: *Listy pasterskie: Pierwszy List do Tymoteusza, Drugi List do Tymoteusza. List do Tytusa*, Lublin 2006, s. 35; także: J. Stępień, *1 List do Tymoteusza*, w: *Listy do Tesaloniczan i pasterskie*, Poznań 1979, s. 334-335; także: Z. Niemirski, *Listy Pasterskie*, w: *Listy Pawłowe oraz List do Hebrajczyków (wprowadzenie)*, Radom 1996, s.181-182. Tekst 1Tm 2,6 jest nawiązaniem do Mk 10,45: „bo i Syn Człowieczy nie przyszedł, aby Mu służyło, lecz żeby służyć i dać swoje życie jako okup za wielu” i Mt 20,28: „... Syn Człowieczy, który nie przyszedł, aby Mu służyło, lecz aby służyć i dać swoje życie jako okup za wielu”.

(ερρυσατο ημας) spod władzy ciemności i przeniósł do królestwa swego umiłowanego Syna, w którym mamy odkupienie – odpuszczenie grzechów” (Kol 1,12-13). Ten Syn wydał „samego siebie za nasze grzechy (του δοντος εαυτον υπερωτων αμαρτιων ημων), aby wyrwać nas (εξεληται ημας) z obecnego złego świata (εου), zgodnie z wolą Boga i Ojca naszego” (Ga 1,4). Tutaj Paweł łączy przyimek „za” (υπερ) z formułą „nasze grzechy” (αμαρτιων ημων). Takie połączenie spotykamy jeszcze w 1Kor 15,3, a w innych tekstach Pawłowych przyimek ten łączy się z osobą. Można więc mówić o utożsamieniu grzechu z człowiekiem, który ten grzech popełnia. Zatem Jezus wydaniem samego siebie „uwolnił” człowieka od zła, „wyrwał” z obecnego „złego świata”, jako skutku grzechu¹⁹. A wszystko to stało się jako wypełnienie zbawczej woli Boga (κατα το θελημα του θεου και πατρος ημων)²⁰. Drugi czasownik wiąże się z instytucją niewolnictwa, chodzi bowiem o wykup niewolnika lub dłużnika. Czasownik „wykupić” w znaczeniu soteriologicznym występuje dwa razy w Liście do Galatów. Paweł w Chrystusie widzi tego, który jest sprawcą wykupienia człowieka z niewoli grzechu i Prawa: „z tego przekleństwa Prawa Chrystus nas wykupił” (Χριστος ημας εξηγορασεν εκ της καταρας του νομου – Ga 3,13). Natomiast w Ga 4,4-5 Chrystus przychodzi na świat na styku dwóch etapów zbawienia – zbawczego planu Boga: „gdy nadeszła pełnia czasu, zesłał Bóg Syna swego, zrodzonego z niewiasty, zrodzonego pod Prawem, aby wykupić tych, którzy podlegali Prawu (ινα τους υπο νομον εξαγοραση), abyśmy mogli otrzymać przybrane synostwo”. Stąd dotychczasowy niewolnik będzie teraz dzięki Chrystusowemu odkupieniu dzieckiem Bożym i dziedzicem obietnic²¹.

Według Apostoła Narodów opisane wcześniej wykupienie z grzechu jest zarazem przebłaganiem Boga za grzechy. Ideę tego przebłagania wyraża Paweł przez słowo ιλαστηριον: „Jego to ustanowił Bóg narzędziem przebłagania (ιλαστηριον) przez wiarę mocą Jego krwi” (Rz 3,25). W tekście tym Apostoł wyraźnie nawiązuje do przebłagalni Arki Przymierza – pokrywy skrapianej krwią zwierząt ofiarnych przy obrzędach przebłagania w czasie *Jom Kippur* (por. Wj 25,17-22; Lb 7,89; Kpł 16,2.12-16; Ez 43,14; 45,19). W Starym Przymierzu bowiem przebłaganie za grzechy dokonywało się przy pomocy owej przebłagalni, a w Nowym poprzez ofiarę Jezusa Chrystusa. W tym kontekście ofiara Jezusa jest antytypem wszystkich ofiar starotestamentalnych, a zwłaszcza ofiar przebłagalnych.²²

¹⁹ Por. A. Jankowski, K. Romaniuk, L. Stachowiak, *Praktyczny komentarz do Nowego Testamentu*, Poznań-Warszawa 1975, s. 85.

²⁰ Por. F. Mickiewicz, *Zagadnienie etyczne*, [w]: *Teologia Nowego Testamentu. Tom III. Listy Pawłowe, katolickie i List do Hebrajczyków*, Wrocław 2008, s. 84-85.

²¹ Por. A. Jankowski, *Idea wyzwolenia w listach św. Pawła*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 40 (1987) nr 2, s. 114-115.

²² Por. K. Romaniuk, *Soteriologia św. Pawła*, s. 192-193.

Usprawiedliwienie jest zatem według św. Pawła przebłągalną ofiarą Nowego Przymierza. Tak jak ofiary starotestamentalne, szczególnie te składane w ramach święta *Jom Kippur*, miały przebłągać Boga i uśmierzyć Jego gniew, a w ten sposób uratować życie grzeszników, tak ofiara krzyżowa Jezusa miała, tym razem już skutecznie, dokonać przebłągania. Co więcej, dla Apostoła śmierć krzyżowa Jezusa staje się nie tylko antytypem ofiar Pierwszego Przymierza, ale też antytypem Paschy żydowskiej – dorocznej ofiary Żydów za wyzwolenie ich z niewoli egipskiej. To w Jezusie spełniają się obietnice Starego Testamentu: „albowiem ile tylko obietnic Bożych, wszystkie w Nim są «tak»” (2Kor 1,20). Paweł w 1Kor niejednokrotnie nawiązuje do typologii wyjścia z Egiptu widząc w tych wydarzeniach zapowiedź nowej ekonomii zbawczej – „wszystko to przydarzyło się im jako zapowiedź rzeczy przyszłych, spisane zaś zostało ku pouczeniu nas, których dosięga kres czasów” (1Kor 10,11). Według Pawła Chrystus stał się wręcz nową paschą – „Chrystus bowiem został złożony w ofierze jako nasza Pascha” (1Kor 5,7). Śmierć krzyżowa jest zatem antytypem starotestamentowej paschy, a więc ofiary dziękczynnej za wyzwolenie Ludu Bożego. Natomiast charakter tej ofiary został zaznaczony przez termin techniczny $\epsilon\rho\theta\eta$, stosowany tylko do ofiar krwawych. Wyjście Izraela z Egiptu, poprzedzone plagami, było właśnie wyzwoleniem, dokonany przez Boga. Ono zaś było koniecznym warunkiem utworzenia Ludu Bożego jako „wyłącznej własności” Jahwe, co dokonało się wraz z zawarciem przymierza pod Synajem. Gdyby nie było wyzwolenia z niewoli egipskiej i wyjścia ku Ziemi Obiecanej, nie byłoby sposobności do zawarcia Przymierza. Żydowska pascha jako „pamiętka” (por Wj 12,14.26n) była upamiętnieniem dwóch ofiar – baranka, którego krew ochroniła domostwa Izraelitów przed ostatnią plagą oraz tej ofiary, którą Mojżesz złożył na potwierdzenie zawarcia przymierza synajskiego. Obie te ofiary dla Pawła zostały wypełnione w śmierci Jezusa – tak jak te dwie stały się powodem wyzwolenia Izraela i powołania go na lud Boży w ramach Przymierza – tak ofiara Jezusa jest przyczyną wyzwolenia i utworzenia nowego ludu w Nowym Przymierzu. Mówi o tym Paweł w 1Kor 11,23-26 przekazując ryt ustanowienia Eucharystii właśnie podczas uczty paschalnej. To wtedy Jezus ustanawia Nowe Przymierze we krwi swojej i na swoją pamiętkę, a zarazem odnosi to do śmierci krzyżowej: „ilekroć bowiem spożywacie ten chleb albo pijecie kielich, śmierć Pańską głosicie, aż przyjdzie” (1Kor 11,26). Tak więc według Pawła Eucharystia jako pamiętka ofiary Chrystusowej jest zarazem ofiarą i ucztą. Dawna pascha była ucztą wyzwolonego z niewoli egipskiej ludu Bożego, natomiast pascha Nowego Przymierza jest według Pawła ucztą wyzwolonego z niewoli grzechu Kościoła – Kościół jest więc Nowym ludem Bożym²³. Śmierć Chrystusa, która ma charakter ekspiacyjny²⁴,

²³ Por. A. Jankowski, *Idea wyzwolenia*, s. 117-118.

²⁴ Por. H. Witczyk, *Wieczerza Pańska – „pamiętka” Chrystusowej męki, śmierci i zmartwychwstania*

inauguruje Nowe Przymierze między Bogiem a nowym ludem Bożym. To zbawcza śmierć Chrystusa rozpoczyna nowy porządek przewyższający to, co stare. Tę antynomię starego i nowego Paweł przedstawia jako przeciwieństwo Prawa i obietnicy, co pozwala lepiej odczytać zbawczy plan Boga i rozwój ekonomii zbawienia²⁵. W odróżnieniu od przekazu Marka wersja Pawłowa zawiera słowa „za was” (υπερ υμων), które wskazują, że w obrzędzie Wieczerzy Pańskiej wymiar zbawczy śmierci Jezusa jest zawsze aktualny²⁶. Słowo „pamiętka” (αναμνησις) nie oznacza zatem tylko przypominania, ale wskazuje na obrzędy łamania chleba i picia kielicha jako uaktualnienie – na żywy kontakt z Jezusem – chodzi tu o aspekt przeszłości (ostatnia wieczerza i śmierć Jezusa), terażniejszości (celebracja we wspólnocie Kościoła) i przyszłości (Paruzja)²⁷.

Paweł mówiąc o usprawiedliwieniu jako wyzwoleniu od grzechu wyraźnie nadaje mu sens soteriologiczny. Odrzucając żydowski autosoterium, według którego zbawienie jest możliwe na podstawie Prawa, Apostoł stwierdza, iż jesteśmy wolni nie tylko od grzechu, ale także od starotestamentalnego Prawa: „tak i wy, bracia moi, dzięki ciału Chrystusa umarliście dla Prawa, by złączyć się z innym – z Tym, który powstał z martwych, byśmy zaczęli przynosić owoc Bogu” (Rz 7,4)²⁸. Skoro umarłych Prawo nie dotyczy, a chrześcijanie umarli wraz z Chrystusem, to już nie podlegają Prawu, bo: „kto bowiem umarł, został wyzwolony z grzechu” (Rz 6,7) oraz „tak i wy rozumieście, że umarliście dla grzechu, żyjecie zaś dla Boga w Chrystusie Jezusie” (Rz 6,11). A zatem Apostoł przedstawia dwa etapy w dziejach zbawienia – etap Prawa i etap Chrystusa. Etap Prawa jest niewolą grzechu, a co za tym idzie także niewolą Prawa. Pisze o tym Paweł do Galatów zachęcanych do powrotu do starotestamentalnych przepisów: „ku wolności wyswobodził nas Chrystus. A zatem trwajcie w niej i nie poddawajcie się na nowo pod jarzmo Prawa” (Ga 5,1). W ten sposób Apostoł wyjaśnia różnicę między służbą w Starym i Nowym Przymierzu: „Pan zaś to Duch, a gdzie jest Duch Pański, tam wolność” (2Kor 3,17). Natomiast w Rz 8,2 mamy: „Prawo Ducha, który daje życie w Chrystusie Jezusie, uwolniło cię spod jarzma grzechu i śmierci”. Dla Pawła wolność ta jest rozumiana jako przede wszystkim oswobodzenie od uciążliwych przepisów Prawa. Oczywiście, zdezaktualizowały się przepisy obrzędowe Tory, a nie prawo Boże moralne, które przecież jest niezmiennie, nadal obowiązuje jako „podleganie Prawu Chrystusowemu” (por. 1Kor

Jako ekspiacyjnej ofiary „za wielu” i ofiary Nowego Przymierza (1Kor 11,23-27; Łk 22,19-20), „The Biblical Annals” 8/4 (2018), s. 554.

²⁵ Por. T. Jelonek, Św. Paweł i jego listy, s. 26.

²⁶ Stopniowo w nauczaniu apostoelskim zwrot „za wielu” zmienia się w zaimek osobowy „za was”

²⁷ Por. G. Rafiński, *Drogi i bezdroża chrześcijańskiej „gnozy” (Pierwszy List św. Pawła do Koryntian)*, w: *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych. T. 9. Dzieje Apostolskie. Listy św. Pawła*, Warszawa 1997, s. 206.

²⁸ Por. M. Woźniak, *Geneza krytyki Starego Przymierza*, s. 279.

9,21). Wolność jest także dla Pawła służbą Bogu „w nowym duchu, a nie według przestarzałej litery” (Rz 7,6). Podobnie Apostoł przestrzega Galatów: „wy bracia powołani zostaliście do wolności. Tylko nie bierzcie tej wolności jako zachęty do hołdowania ciału, wręcz przeciwnie, miłością ożywieni służcie sobie wzajemnie” (Ga 5,13). Natomiast sakrament chrztu jako zanurzenie się w śmierci Chrystusowej, a zarazem zapoczątkowanie nowego etapu życia, jest niejako zmianą Władcy. Wierzący podlegają już nie Prawu, które niesie grzech i śmierć, ale Jezusowi, który daje życie²⁹.

3.2. „Usprawiedliwienie” jako Boże synostwo

Usprawiedliwienie to nie tylko uwolnienie spod władzy grzechu i Prawa (wymiar negatywny), jest ono także dla Pawła włączeniem w Boże synostwo (wymiar pozytywny), co jest zupełnie nowego rodzaju relacją między Bogiem a wierzącymi – o wiele głębszą niż w Starym Przymierzu³⁰.

Starotestamentalne Przymierze wytwarzało wspólnotę pomiędzy Bogiem a Izraelem, jednak ta relacja oparta została na Prawie, które staje się gwarantem trwania tej relacji, a nie jej przyczyną. Teraz, w Nowym Przymierzu poprzez działanie Ducha tworzy się nowy rodzaj tej relacji – jest to relacja synostwa Bożego³¹. Ta nowa relacja jest głębsza niż w Starym Przymierzu, gdyż jest to relacja „w Chrystusie” (Ga 3,26).

Warto zaznaczyć, iż jedynie Paweł używa terminu „przybrane synostwo” (υιοθεσια). Występuje on w Nowym Testamencie tylko 5 razy: υιοθεσιας – Rz 8,15; υιοθεσιαν – Rz 8,23; Ga 4,5; Ef 1,5 i υιοθεσια – Rz 9,4. Raz termin ten został użyty w odniesieniu do Izraela (Rz 9,4) a cztery razy do chrześcijan³². Etymologicznie termin ten w sensie czynnym oznacza „przyjęcie kogoś”, a w znaczeniu pasywnym „to, co zostało przyjęte”. Sama idea synostwa Bożego znana jest już w Starym Testamencie, gdzie Izrael został nazwany „pierworodnym synem Boga” („moim synem pierworodnym jest Izrael” – Wj 4,22)³³. U św. Pawła natomiast idea ta jest ściśle związana z Duchem Świętym. W Liście do Rzymian (8,15) pojawia się sformułowanie „duch przybrania za synów” (πνευμα υιοθεσιας)³⁴.

²⁹ Por. A. Jankowski, *Idea wyzwolenia*, s. 112-113.

³⁰ Por. W. Rakocy, *W obronie prawdy Ewangelii*, s. 278.

³¹ Por. F. Mickiewicz, *Zagadnienia etyczne*, s. 340.

³² Por. *Słownik teologii św. Pawła*, (red. G.F. Hawthorne, R.P. Martin, D.G. Reid, red. nauk. wyd. pol. K. Bardski, tł. L. Canghellaris et al) Warszawa 2010, s. 673.

³³ Por. J. Stępień, *Przybrane synostwo Boże w Rz 7-8. Z duchowości św. Pawła*, „Collectanea Theologica” 55 (1985) f. 2, s. 19.

³⁴ Nie ma jednak pewności, czy w tym miejscu Pawłowi chodzi o Ducha św., czy jego dar lub ludzki umysł. Zob. W. Marchel, *Abba, Père! La prière du Christ et des chrétiens. Études exégétique sur les origines et la signification de l'invocation à la divinité comme père, avant et dans le Nouveau Testament*, Roma 1971, s. 202-207.

To przybrane synostwo w Nowym Przymierzu jest nowym rodzajem relacji między człowiekiem a Bogiem, co wypełnia zapowiedzi proroków starotestamentalnych. Jest ono wyrażane w dwóch określeniach: υιοι θεου (*synowie Boży*, Rz 8,14; por. Ga 4,1-7) i τεκνα θεου (*dzieci Boże*, Rz 8,16). Termin το τεκνον (*dziecko*) występujący w Biblii 99 razy, etymologicznie wskazuje na dziecko w relacji do swoich rodziców (od *nosić, rodzić*), może więc oznaczać relację pokrewieństwa, jest jednak także stosowany w sensie przenośnym na oznaczenie chociażby mieszkańców miasta jako jego dzieci (np. Mt 23,37; Łk 19,44; Ga 4,25), zwolenników herezji lub tych, co stoją po stronie diabła (zła), albo w znaczeniu szerszym jako „potomstwo człowieka”. Określa więc ten termin niekiedy osoby niespokrewnione, ale będące ze sobą w jakiejś relacji bliskości, wręcz zależności – jak dziecko od rodziców. Natomiast słowo ο υιος (*syn*), które występuje w Biblii aż 379 razy, najczęściej oznacza pokrewieństwo biologiczne, choć także odnosi się w sensie metaforycznym do innego rodzaju relacji (np. „synowie Izraela” dla podkreślenia przynależności, „synowie proroków” jako ich uczniowie). W tekstach Pawłowych nie chodzi jednak o relację typu genealogicznego³⁵, lecz wskazanie na kontekst dziedziczenia³⁶.

Nowa relacja „w Chrystusie” jest skutkiem zbawczego dzieła Jezusa Chrystusa, a według Pawła tym co nas włącza w tę relację jest chrzest (Ga 3,27). Według niego to w Chrystusie Bóg uczynił coś nowego, co kładzie kres dotychczasowej roli Prawa. Bycie „pod Prawem” zostało zamienione w bycie „w Chrystusie” (por. Rz 5,12-8,39). Nowy rodzaj relacji między Bogiem a człowiekiem nie tylko znosi Prawo, lecz także narosłe przez wieki relacje społeczne i kulturowe między Żydami a poganami, między niewolnikami a wolnymi, między mężczyzną a kobietą. Teraz wszyscy są „kimś jednym w Chrystusie Jezusie” (Ga 3,28). Natomiast konsekwencją przynależności do Chrystusa jest bycie prawdziwym potomstwem Abrahama i dziedzicami obietnic³⁷.

Apostoł w Liście do Galatów (4,1-7) określa sytuację chrześcijan przed usprawiedliwieniem (przed przyjęciem wiary) jako sytuację nieletniego dziedzica, który jako poddany opiekunom w zasadzie niczym nie różni się od niewolnika, choć jest właścicielem wszystkiego³⁸. Taki nieletni dziedzic oczekuje ustalonego czasu, by móc być pełnoprawnym, wolnym i niezależnym od opiekunów dziedzicem. Nie może w tej sytuacji rozporządzać w sposób wolny ani majątkiem, ani samym sobą. Używa tu Paweł greckiego słowa ηπιος (niemow-

³⁵ W Starym Testamencie zwrotem „synowie Boży” określany jest Izrael (Wj 4,22; Oz 11,1), król podczas koronacji (Ps 2,7), aniołowie (Hi 38,7) oraz ludzie sprawiedliwi (Mdr 2,18).

³⁶ Por. H. Górską, *Wolność synów Bożych na podstawie Rz 8,12-17 i Ga 4,1-7*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 72 (2019) nr 3, s. 203-205.

³⁷ Por. W. Rakocy, *W obronie prawdy Ewangelii*, s. 278.

³⁸ Por. T. Jelonek, Św. Paweł i jego listy, s. 27.

łęcy, dziecinny, nieletni³⁹). Według tekstu Ga 4,2 ten wiek dziecięstwa ustalony jest przez ojca, co jest istotne w teologicznych rozważaniach, gdyż tę funkcję ojca przejmie sam Bóg. Czas przejścia ze stanu dziecięstwa, kiedy się jest podległym wychowawcom, do bycia dorosłym, czyli wolnym dziedzicem, jest zatem określone nie przez dziecko, lecz jego opiekuna, w tym przypadku przez ojca. Stąd przemiana dawnego człowieka (zniewolonego) w przybranego syna Bożego (wolnego) dokonuje się w czasie określonym przez Boga. Jest to podkreślone w Ga 4,4-5 – to Bóg zsyła swego Syna, by wykupił tych co podlegali Prawu, czyli by uczynić ich wolnymi, by mogli otrzymać przybrane synostwo. Koniec stanu dziecięstwa jest jednocześnie początkiem bycia w pełni dziedzicem, tak więc nie ma jakiegoś stanu przejściowego. A zatem chrześcijanie w momencie uwolnienia przez wiarę stają się *synami Bożymi*⁴⁰. Wraz z przyjściem Chrystusa wierzący w Niego otrzymują synostwo Boże – w Chrystusie, a nie pod Prawem. Nie ma już niewoli przepisów, ale wolność synostwa. W Nowym Przymierzu dzięki wierze nie jest się już niewolnikiem, ale synem i dziedzicem. To usynowienie jest efektem usprawiedliwienia, choć nie wspomnianego wprost: „aby wykupił tych, co podlegali Prawu” (Ga 4,5a). W Nowym Przymierzu ludzki partner zostaje jeszcze bardziej zespolony z Bogiem poprzez Boże synostwo⁴¹.

Apostoł Narodów w Ga 4,7 i Rz 8,15 ukazując stan człowieka sprzed synostwa Bożego powiąże go z niewolą. To łączy się też z odczuwaniem lęku: „nie otrzymaliście przecież ducha niewoli, by się znowu pogrążyć w bojaźni” (Rz 8,15). Życiu bowiem niewolnika towarzyszył nieustanny strach o swoje życie, ale też poczucie niepewności o swój los⁴². Paweł przyczynę zniewolenia człowieka widzi w grzechu, rozumianym jako osobowa moc trzymająca ludzkość w niewoli (Rz 3,9; Ga 3,22). By utrzymać władzę nad ludźmi grzech posługuje się głównie ciałem człowieka i Prawem, natomiast tym, który wyzwala człowieka z tej niewoli jest Jezus Chrystus – dokonuje się to dzięki Jego śmierci i zmartwychwstaniu⁴³. Człowiek może odtąd żyć w wolności od grzechu (Rz 6,6; 7,25), Prawa (Rz 7,4-6; Ga 4,4-7), śmierci (Rz 6,8-11; 1Kor 15,22) i potęg (Rz 8,37-39; Ef 6,1-17). Ta wolność jest jednocześnie poddaniem się Bogu – dlatego powstaje nowa relacja – bycie dzieckiem Bożym⁴⁴. Właśnie wolność chrześcijańska (w Nowym Przymierzu) jako łaska wytwarza w wierzącym status dziecka Bożego. Natomiast bycie dzieckiem Bożym jest następstwem dokonanego odkupienia

³⁹ R. Popowski, *Słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, Warszawa 1999, s. 409.

⁴⁰ Por. H. Górską, *Wolność synów Bożych*, s. 197-198.

⁴¹ Por. W. Rakocy, *W obronie prawdy Ewangelii*, s. 278.

⁴² Por. K. Romaniuk, *List do Rzymian. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz*, Poznań-Warszawa 1978, s. 169-174.

⁴³ Por. *Słownik teologii św. Pawła*, s. 919.

⁴⁴ Por. H. Górską, *Wolność synów Bożych*, s. 199-200.

przez Chrystusa - usprawiedliwienia⁴⁵. To dopiero ekspiacyjna ofiara krzyżowa sprawiła, że zostaliśmy „odkupieni” (Ga 3,13) od przekleństwa Tory, staliśmy się wolni od Prawa (Ga 4,5). Skoro odkupienie powoduje nową relację dziecięstwa i synostwa Bożego, to wkroczyliśmy już w nowy etap zbawczy, nie mający już nic wspólnego z dawnym Prawem (1Kor 6,20; 7,23). W Rz 8,3n Paweł wyjaśnia jak to się stało: „[Bóg] to zesłał Syna swojego w postaci ciała grzesznego i dla usunięcia grzechu (tj. jako ofiarę zadośćuczynną) wydał w tym ciele wyrok potępiający grzech, aby to co nakazuje Prawo, zostało przez nas spełnione”. W takim razie zarówno w Chrystusie, jak i w nas, grzech w ciele został potępiony⁴⁶. A nawet więcej, status dziecięstwa Bożego ma wręcz wymiar powszechny – „stworzenie z upragnieniem oczekuje objawienia się synów Bożych [...] Również ono zostanie wyzwolone z niewoli zepsucia, by uczestniczyć w wolności i chwale dzieci Bożych” (Rz 8,20n)⁴⁷.

3.3. „Usprawiedliwienie” jako wiara w Jezusa

Według głównej tezy Listu do Rzymian zbawienie dokonuje się poprzez wiarę. To właśnie wiara daje dostęp do łaski: „nie wstydzę się bowiem Ewangelii, mocą bowiem Bożą jest ku zbawieniu dla każdego wierzącego, dla Żyda najpierw, potem dla Greka” (Rz 1,16-17). Paweł informuje odbiorców, iż nie wstydzi się Ewangelii. Nie dlatego, że ma zaufanie we własne możliwości, lecz dlatego, że Ewangelia jest mocą Bożą i to najwyższą (dla Pawła najwyższą mocą Bożą jest krzyż). Ewangelia przecież prowadzi do zbawienia – to jest dar Boga dla wierzących (tak rozumiał już Przymierze Stary Testament – Bóg po to zawierał Przymierze z narodem wybranym, by obdarować go zbawieniem, czyli zbawczymi darami: miłością, miłosierdziem, pokojem i sprawiedliwością)⁴⁸. Poprzez usprawiedliwienie Bóg faktycznie obdarowuje zbawieniem kontrahentów Nowego Przymierza w Chrystusie⁴⁹. Według Apostoła zestawienie „Żydzi – Grecy” oznacza wszystkich wierzących, a więc cały Nowy Lud Boży. Paweł w stosunku do Żydów używa terminu: „najpierw”, wskazując na pierwszeństwo w znaczeniu historycznym, gdyż Bóg rzeczywiście najpierw Izraelitom zaproponował Przymierze, czyniąc z nich naród szczególnie dla Niego miłym – „Ja będę waszym Bogiem, a wy będziecie moim ludem”. Zbawienie, jak już zostało wykazane wcześniej, jest wyzwoleniem z grzechu, który niszczy właściwe relacje z Bogiem,

⁴⁵ Por. F. Mickiewicz, *Zagadnienia etyczne*, s. 341.

⁴⁶ Por. H. Langkammer, *Teologia Nowego Testamentu (zarys)*, Wrocław 1991, s. 104.

⁴⁷ Por. A. Jankowski, *Idea wyzwolenia*, s. 113-114.

⁴⁸ Por. M. Woźniak, *Geneza krytyki Starego Przymierza*, s. 280.

⁴⁹ Zbawienie dla Pawła jest usprawiedliwieniem grzeszników przez Chrystusa – to przewodnia myśl listów Pawłowych. Tak rozumiane zbawienie jest celem wcielenia Syna Bożego: „Jezus Chrystus przyszedł na świat, aby zbawić grzeszników” – 1Tm 1,15.

także relacje z innymi⁵⁰. W Rz 1,18-3,20 Paweł stwierdza, iż nikt nie jest w stanie sam zasłużyć na usprawiedliwienie – czy to na podstawie spełniania Prawa, czy też na mocy własnego sumienia. Przecież dosłownie wszyscy – Żydzi i Grecy – podlegają grzechowi („...Żydzi i poganie są pod panowaniem grzechu...” – Rz 3,9b), a przez to są narażeni na gniew Boga. Gniew ten nie jest przejawem Bożej słabości, lecz sprawiedliwości⁵¹, gdyż Bóg traktuje wszystkich jednakowo, bez żadnych przywilejów („albowiem u Boga nie ma względu na osobę” – Rz 2, 11). Według Apostoła Narodów wiara uzdalnia do przyjęcia Ewangelii, to ona usprawiedliwia, nic innego⁵². Stąd, choć faktyczną przyczyną usprawiedliwienia jest ofiara zbawcza Chrystusa, to od strony wierzącego wiara w to zbawcze dzieło Chrystusa (tj. Ewangelie) jest źródłem usprawiedliwienia: „teraz jawna stała się sprawiedliwość Boża niezależna od Prawa, poświadczona przez Prawo i proroków – jest dostępna przez wiarę w Jezusa Chrystusa dla wszystkich, którzy wierzą – wszyscy bowiem zgrzeszyli i pozbawieni są chwały Bożej, a dostępują usprawiedliwienia darmo, z Jego łaski, przez odkupienie, które jest w Jezusie Chrystusie” (Rz 3, 21-24). Według Listu do Rzymian usprawiedliwienie jest przede wszystkim Bożą łaską, daną człowiekowi darmo. Ponadto Chrystusowe usprawiedliwienie obejmuje każdego człowieka z osobna oraz wszystkich wierzących, gdyż obietnice Boże dane Abrahamowi jako temu, którego Bóg „usprawiedliwił przez wiarę” obejmowały „wszystkie narody” (Rz 4,16n). Dla Pawła obietnice Boże są gwarancją wiary: „nie jest bowiem możliwe by słowo Boże zawiodło” (Rz 9,6). Chrystus jest natomiast ostatecznym wypełnieniem wszystkich Bożych obietnic (por. 2 Kor 1,30)⁵³. Dlatego też Paweł może powiedzieć: „człowiek osiąga usprawiedliwienie na podstawie wiary, niezależnie od pełnienia uczynków, wymaganych przez Prawo” (Rz 3,28).

4. Argumentacja św. Pawła

Paweł Apostoł na różne sposoby argumentuje swoją naukę o usprawiedliwieniu. Warto tu wspomnieć o dwóch takich sposobach dowodzenia.

W Liście do Galatów Apostoł chce przekonać adresatów, iż ich własne doświadczenie jest dowodem, że to nie Prawo usprawiedliwia: „czy Ducha otrzymaliście dzięki uczynom wymaganych przez Prawo, czy z powodu posłuszeń-

⁵⁰ Por. G. Rafiński, *Grzech ludzkości i dar usprawiedliwienia (List św. Pawła do Rzymian)*, w: *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych. T. 9. Dzieje Apostolskie. Listy św. Pawła*, Warszawa 1997, s. 310-312.

⁵¹ Gniew Boży w Starym Testamencie nie jest chwilowym wzburzeniem, lecz jest reakcją Boga na złamanie Przymierza przez Izrael (Ez 5,13; Oz 5,10; Iz 9,8-12) lub na prześladowanie Izraela przez inne narody (Iz 10,5nn; Jr 50,11-17; Ez 36,5-6).

⁵² Por. G. Rafiński, *Grzech ludzkości*, s. 313.

⁵³ Por. H. Langkammer, *Teologia Nowego Testamentu (zarys)*, s. 108.

stwa wierze?” (Ga 3,2; por. Ga 3,1-5). Nazywa ich nawet *nirozumnymi* (Ga 3,1a.3), skoro uwierzyli w konieczność powrotu do starotestamentalnego Prawa. Sami doświadczyli przecież, że ich usprawiedliwienie dokonało się właśnie w momencie uwierzenia w Ewangelię o Chrystusie ukrzyżowanym (Ga 3,1b)⁵⁴, a nie na mocy uczynków wykonanych na podstawie Prawa. Chrześcijanie mają bowiem wierzyć w Chrystusa, który został „wydany za nasze grzechy” i „wskrzeszony z martwych dla naszego usprawiedliwienia” (Rz 4,25)⁵⁵.

Drugim, istotnym argumentem potwierdzającym słuszność jego wywodów, jest dla Pawła historia zbawienia, szczególnie historia Abrahama (Ga 3,6-9). To Abraham jest wzorem wiary – a otrzymał przecież usprawiedliwienie w chwili kiedy uwierzył Bogu (por. Rdz 15,6). Bóg zawarł przymierze z Abrahamem nie na podstawie jego uczynków (Prawo zostało nadane dopiero na Synaju – por. Wj 19-31), a już na pewno nie na podstawie obrzezania, które także nastąpiło później (por. Rdz 17). Prawdziwa wspólnota z Bogiem jako efekt Przymierza i łaskawego działania Boga wobec Abrahama stała się możliwa nie dzięki obrzezaniu Abrahama, lecz dzięki jego wierze, którą często określamy jako posłuszeństwo, choć raczej powinno się akcentować jego zaufanie wobec Boga i pewność Jego łaskawości⁵⁶. Dlatego też prawdziwymi synami Abrahama nie są ci, którzy zachowują znak tamtego przymierza (obrzezanie), ale ci, którzy jak Abraham polegają na wierze (Ga 3,7). Co więcej, „ci którzy żyją dzięki wierze mają uczestnictwo w błogosławieństwie wraz z Abrahamem, który dał posłuch wierze” (Ga 3,9)⁵⁷. Tak jak Abraham nie okazał wahania co do Bożej obietnicy i to mu poczytano za sprawiedliwość, podobnie i chrześcijanie mają uwierzyć w działanie zbawcze poprzez Jezusa. Tylko taka wiara gwarantuje wypełnienie obietnic („on to wbrew nadziei uwierzył nadziei, że stanie się ojcem wielu narodów, ... i nie zachwiał się w wierze...” – Rz 4, 18-19a)⁵⁸.

Podsumowanie

Podsumowując powyższe rozważania należy stwierdzić, iż według Apostoła Narodów Nowe Przymierze jest możliwe przede wszystkim dlatego, iż Jezus Chrystus złożył za wszystkich ekspiacyjną ofiarę, która skutecznie uwolniła człowieka od grzechu, a tym samym na nowo została zawiązana wspólnota pomiędzy Bogiem a Nowym ludem Bożym. Paweł określa to zbawcze dzieło Jezusa

⁵⁴ Por. W. Rakocy, *W obronie prawdy Ewangelii*, s. 276.

⁵⁵ Por. T. Jelonek, *Św. Paweł i jego listy*, s. 49.

⁵⁶ Por. A. Paciorek, *Paweł Apostoł – Pisma. Cz. I*, s. 154-155; także: T. Jelonek, *Św. Paweł i jego listy*, s. 49.

⁵⁷ Por. W. Rakocy, *W obronie prawdy Ewangelii*, s. 276.

⁵⁸ Por. T. Jelonek, *Św. Paweł i jego listy*, s. 49.

mianem „usprawiedliwienia”. W swoich listach wyjaśnia, że chodzi tu o prawdziwe wyzwolenie od grzechu, a nie tylko rytualne oczyszczenie, oraz o uwolnienie spod przepisów starotestamentalnego Prawa. Bez tej przeszkody możliwe jest Boże synostwo, czyli bycie w Chrystusie, co umożliwi korzystanie w pełni z darów zbawczych. Usprawiedliwienie jest także dla Pawła wypełnieniem Bożych obietnic danych w ramach Przymierza, a zarazem jest możliwe wyłącznie przez wiarę w zbawcze dzieło Jezusa. Na nic się bowiem zdadzą uczynki według Prawa lub samo obrzezanie, gdyż jedynie wiara daje możliwość uczestniczenia w Nowym Przymierzu.

Bibliografia

- Dąbek T., *Ewangelia Pawłowa*, „*Verbum Vitae*” 13 (2008), s. 149-167.
- Górska H., *Wolność synów Bożych na podstawie Rz 8,12-17 i Ga 4,1-7*, „*Ruch Biblijny i Liturgiczny*” 72 (2019) nr 3, s. 197-209.
- Jankowski A., *Idea wyzwolenia w listach św. Pawła*, „*Ruch Biblijny i Liturgiczny*” 40 (1987), nr 2, s. 110-119.
- Jankowski A., Romaniuk K., Stachowiak L., *Praktyczny komentarz do Nowego Testamentu*, Poznań-Warszawa 1975.
- Jasiński A., *Apostolska służba Ewangelii (Drugi List św. Pawła do Koryntian)*, w: *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych. t.9. Dzieje Apostolskie, Listy św. Pawła*, Warszawa 1997, s. 228-263.
- Jelonek T., *Św. Paweł i jego listy*, Kraków 1992.
- Jezierska E. J., *Chrystologia*, [w]: *Teologia Nowego Testamentu. Tom III. Listy Pawłowe, Katolickie i List do Hebrajczyków*, (red. M. Rosik) Wrocław 2008, s. 71-130.
- Langkammer H., *1 List do Tymoteusza*, w: *Listy pasterskie: Pierwszy List do Tymoteusza, Drugi List do Tymoteusza. List do Tytusa*, Lublin 2006.
- Langkammer H., *Teologia Nowego Testamentu (zarys)*, Wrocław 1991.
- Marchel W., *Abba, Père! La prière du Christ et des chrétiens. Études exégétique sur les origines et la signification de l'invocation à la divinité comme père, avant et dans le Nouveau Testament*, Roma 1971.
- Mendala S., *Ewangelia św. Pawła*, [w]: *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych, t. 9, Dzieje Apostolskie, Listy św. Pawła*, Warszawa 1997, s. 82-116.
- Mickiewicz F., *Zagadnienie etyczne*, [w]: *Teologia Nowego Testamentu. Tom III. Listy Pawłowe, katolickie i List do Hebrajczyków*, Wrocław 2008, s. 335-361.
- Muszyński H., *Trwałość pierwszego Przymierza*, „*Ateneum Kapłańskie*” 114 (1990) z. 2, s. 171-182.
- Nagórny J. K., *Teologiczna interpretacja moralności Nowego Przymierza*, Lublin 1989.
- Niemirski Z., *Listy Pasterskie*, w: *Listy Pawłowe oraz List do Hebrajczyków (wprowadzenie)*, Radom 1996.

- Paciorek A., *Paweł Apostoł – Pisma. Cz. I*, Tarnów 1995.
- Pfammatter J., *Epheserbrief*, w: *Epheserbrief, Kolosserbrief*, Würzburg 1987.
- Popowski R., *Słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, Warszawa 1999.
- Rafiński G., *Drogi i bezdroża chrześcijańskiej „gnozy” (Pierwszy List św. Pawła do Koryntian)*, [w]: *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych. T. 9. Dzieje Apostolskie. Listy św. Pawła*, Warszawa 1997, s. 149-227.
- Rafiński G., *Grzech ludzkości i dar usprawiedliwienia (List św. Pawła do Rzymian)*, [w]: *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych. T. 9. Dzieje Apostolskie. Listy św. Pawła*, Warszawa 1997, s. 290-380.
- Rakocy W., *W obronie prawdy Ewangelii (List do Galatów)*, [w]: *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych. t.9. Dzieje Apostolskie, Listy św. Pawła*, Warszawa 1997, s. 264-289.
- Romaniuk K., *List do Rzymian. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz*, Poznań-Warszawa 1978.
- Romaniuk K., *Soteriologia św. Pawła*, Warszawa 1983.
- Słownik teologii św. Pawła*, (red. G.F. Hawthorne, R.P. Martin, D.G. Reid, red. nauk. wyd. pol. K. Bardski, tł. L. Canghelaris et al) Warszawa 2010.
- Stępień J., *1 List do Tymoteusza*, w: *Listy do Tesaloniczan i pasterskie*, Poznań-Warszawa 1979.
- Stępień J., *Przybrane synostwo Boże w Rz 7-8. Z duchowości św. Pawła*, „Collectanea Theologica” 55 (1985) f. 2, s. 19-27.
- Witczyk H., *Wieczera Pańska – „pamiątka” Chrystusowej męki, śmierci i zmartwychwstania Jako ekspiacyjnej ofiary „za wielu” i ofiary Nowego Przymierza (1Kor 11,23-27; Łk 22,19-20)*, „The Biblical Annals” 8/4 (2018), s. 545-565.
- Woźniak M., *Geneza krytyki Starego Przymierza w Liście do Hebrajczyków*, Częstochowa 2024.